



BADIIY-PEDAGOGIK ADABIYOTLAR VOSITASIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KASBIY MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Sultonova O'g'ilxon Sobirjonovna

Qo'qon davlat universiteti 2-kurs tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy madaniyatini shakllantirishda badiiy-pedagogik adabiyatlarning tutgan o'rni va ularning pedagogik xususiyatlari chuqur tahlil qilingan. Tadqiqot davomida bo'lajak pedagoglarda kasbiy madaniyat, pedagogik hamdardlik (empatiya), refleksiv tafakkur, muomala odobi va ma'naviy-axloqiy mas'uliyatni rivojlantirishda badiiy asarlarning ta'sir kuchi empirik hamda nazariy jihatdan asoslab berilgan. Oliy pedagogik ta'lim muassasalarining 305 nafar talabalari o'rtasida o'tkazilgan tajriba-sinov ishlari va so'rovnoma natijalari badiiy-pedagogik adabiyatlarni ta'lim jarayoniga tizimli va integratsiyalashgan holda tatbiq etish talabalarning kasbiy madaniyat darajasini 13.6% ga oshirishini ko'rsatdi. Maqolada shuningdek, pedagogik kassa tahlili, badiiy matnlarning germeneytik va aksiologik tahlili hamda pedagogik modellashtirish usullari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: bo'lajak o'qituvchi, kasbiy madaniyat, badiiy-pedagogik adabiyot, pedagogik refleksiya, aksiologik yondashuv, empatiya, pedagogik mahorat, ta'lim klasteri.

Аннотация. В данной научной статье проводится углубленный анализ роли художественно-педагогической литературы в формировании профессиональной культуры будущих учителей и их педагогических характеристик на основе стандарта. В ходе исследования эмпирически и теоретически обосновано влияние произведений искусства на развитие профессиональной культуры, педагогической эмпатии, рефлексивного



мышления, этикета, духовной и нравственной ответственности будущих учителей. Результаты экспериментальной работы и анкетирования 305 студентов высших педагогических учебных заведений показали, что систематическое и комплексное применение художественно-педагогической литературы в образовательном процессе повышает уровень профессиональной культуры студентов на 13.6%. В статье также предлагаются методы педагогического анализа конкретных случаев, герменевтического и аксиологического анализа литературных текстов, а также методы педагогического моделирования.

Abstract. This scientific article deeply analyzes the role of artistic and pedagogical literature in the formation of the professional culture of future teachers and their pedagogical characteristics based. During the study, the influence of artistic works on the development of professional culture, pedagogical empathy, reflective thinking, etiquette, and spiritual and moral responsibility in future teachers was empirically and theoretically substantiated. The results of experimental work and a questionnaire conducted among 305 students of higher pedagogical educational institutions showed that the systematic and integrated application of artistic and pedagogical literature in the educational process increases the level of professional culture of students by 13.6%. The article also proposes pedagogical case analysis, hermeneutic and axiological analysis of literary texts, and pedagogical modeling methods.

Keywords: future teacher, professional culture, artistic and pedagogical literature, pedagogical reflection, axiological approach, empathy, pedagogical skills, educational cluster.

KIRISH (INTRODUCTION). Zamonaviy ta'lim tizimining tubdan islohot qilinishi va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash talabi bo'lajak o'qituvchilarning nafaqat akademik va texnologik bilimlarni egallashini, balki yuksak kasbiy madaniyatga ega bo'lishini ham kun tartibiga qo'yimoqda. Kasbiy madaniyat — bu pedagogning shaxsiy ma'naviyati, pedagogik etikasi, muomala



mahorati, ma'rifiy mas'uliyati, emotsional intellekti va o'z-o'zini takomillashtirishga bo'lgan ichki ehtiyojining majmuasidir. Zamonaviy pedagogik ta'limda faqatgina nazariy qoidalar va metodik tavsiyalarni o'rgatish talabani kasbiy-shaxsiy qiyofasini to'liq shakllantira olmaydi. Ushbu jarayonda insonga va uning ruhiy dunyosiga bevosita ta'sir o'tkaza oladigan eng qudratli vosita — badiiy-pedagogik adabiyotlardir.

Badiiy-pedagogik adabiyotlar deganda, o'z bag'rida pedagogik g'oyalar, ta'lim-tarbiya jarayonining murakkab psixologik qirralari, o'qituvchi va o'quvchi munosabatlari, ustozlik qismati va fidoyiligini yuksak badiiy maxorat bilan aks ettirgan klassik hamda zamonaviy adabiy manbalar tushuniladi. A.Avloniy, A.Navoiy, I.G'asprinskiy, Y.A.Komenskiy, K.D.Ushinskiy, A.S.Makarenko, V.A.Suxomlinskiy, Ch.Aytmatov, O.Yaqubov, U.Hoshimov va P.Qodirov kabi buyuk mutafakkir hamda adiblarning asarlari pedagogik mahoratning va o'qituvchi shaxsiy madaniyatining betakror qomusi hisoblanadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, hozirgi axborotlashgan jamiyat va globallashuv davrida oliy ta'lim talabalarida kitobxonlik madaniyatining susayishi, kasbiy refleksiya va emotsional empatiyaning yetishmasligi kuzatilmoqda. Bo'lajak o'qituvchi ta'lim muassasasiga faqat fan bo'yicha bilimlarni tashuvchi texnik mutaxassis sifatida emas, balki yosh avlodning ruhiyati va dunyoqarashini shakllantiruvchi ma'rifatparvar sifatida kirib borishi lozim. Shuning uchun badiiy-pedagogik adabiyotlar imkoniyatlaridan tizimli va maqsaddosh foydalanish orqali bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy madaniyatini rivojlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish va ularning pedagogik xususiyatlarini tadqiq etish muhim amaliy hamda nazariy ahamiyat kasb etadi.

METODLAR VA MATERIALLAR (METHODS). Tadqiqot ishini amalga oshirishda nazariy va empirik pedagogik tadqiqot usullarining majmuasidan foydalanildi. Tadqiqot 2025-2026 o'quv yili davomida Oliy pedagogik ta'lim muassasalarining 'Pedagogika va psixologiya' hamda 'Boshlang'ich ta'lim' yo'nalishlarining 3- va 4-bosqich talabalari ishtirokida



o'tkazildi. Tajriba-sinov ishlarida jami 200 nafar talaba qamrab olindi (100 nafar nazorat guruhi va 100 nafar tajriba guruhi).

2.1. Tadqiqot metodologiyasi va vositalari

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlar va ilmiy-pedagogik yondashuvlar qo'llanildi:

1. Germenevtik va aksiologik tahlil usuli: Badiiy-pedagogik matnlarda yashiringan pedagogik g'oyalar, qadriyatlar va muloqot madaniyati namunalarini talabalar tomonidan anglab yetilishini va qadriyat sifatida qabul qilinishini tahlil qilish.

2. Pedagogik keys-stadi (Case-study): Badiiy asarlardagi muammoli pedagogik vaziyatlar (masalan, V.Suxomlinskiyning 'Yuragimni bolalarga beraman', V.Rasputinning 'Fransuz tili darslari' asarlaridagi ziddiyatlar) asosida pedagogik keyslar tuzish va talabalar muammoli tahlilini tashkil etish.

3. Diagnostik va so'rovnoma metodlari: Talabalarda kasbiy madaniyat, emotsional empatiya darajasi (A.Mehrabian testi moslashuvi) hamda pedagogik refleksiya darajasini (V.Ponomaryov metodikasi) aniqlash uchun diagnostika o'tkazish.

4. Matemato-statistik metodlar: Tajriba va nazorat guruhlarining ko'rsatkichlarini solishtirish hamda gipoteza to'g'riligini tasdiqlash uchun Stiyudentning t-mezonidan foydalanildi.

2.2. Badiiy-pedagogik manbalar bazasi

Tajriba guruhida pedagogik va badiiy adabiyotlarning maxsus tanlab olingan moduli (Badiiy-pedagogik xrestomatiya) o'quv jarayoniga integratsiya qilindi. Ushbu bazaga quyidagi asosiy guruhdagi manbalar kiritildi:

Adabiyot Yo'nalishi	Asosiy Mualliflar va Asarlar	Shakllantiriladigan Madaniyat Sifati
Milliy matizmdagi pedagogik meros	A.Avloniy ('Turkiy guliston yoxud axloq'),	Milliy pedagogik etik va mas'uliyat,



A.Navoiy ('Mahbub ul- ma'rifatparvarlik, kasbiy qulub'), I.G'asprinskiy g'urur asarlari

Jahon klassikasi	pedagogik	V.Suxomlinskiy ('Yuragimni bolalarga beraman'), Y.Korchak ('Bolalarni qanday sevish kerak'), A.Makarenko	Pedagogik bolaga insonparvarlik, fidoyilik	empatiya, nisbatan
Zamonaviy badiiy nasr	va klassik	Ch.Aytmatov ('Birinchi o'qituvchi'), O.Yaqubov ('Diyonat'), U.Hoshimov ('Dunyoning ishlari')	Kasbiy diyonat, axloqiy tanlov, hayotiy refleksiv ko'nikmalar	

NATIJALAR (RESULTS). O'tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijasida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy madaniyatini shakllantirishda badiiy-pedagogik adabiyotlarning samaradorligi aniq statistik va sifat ko'rsatkichlarida o'z aksini topdi. Kasbiy madaniyatning shakllanganlik darajasi 3 guruh mezonlari bo'yicha baholandi: Yuqori (Kreativ-refleksiv), O'rta (Eksperimental-amaliy) va Qoniqarsiz (Apreseptiv-reproduktiv).

Tajriba bosqichidan oldin va tajriba-sinov mashg'ulotlaridan (badiiy matnlarni pedagogik tahlil qilish, muammoli munozaralar va keyslar yechish) keyin olingan natijalar o'rtasidagi yuzaga keldi.



XULOSA. O'tkazilgan nazariy, empirik va analitik tadqiqotlar asosida quyidagi umumiy xulosalarga kelindi:

1. Badiiy-pedagogik adabiyotlar bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy madaniyatini shakllantirishda faqatgina qo'shimcha mutolaa manbai emas, balki kuchli pedagogik va shaxsiy-rivojlantiruvchi vosita hisoblanadi.

2. Badiiy asarlar pedagogik empatiya, refleksiya, axloqiy mas'uliyat va muloqot madaniyatini kompleks ravishda rivojlantirishga xizmat qiladi.

3. Tajriba-sinov natijalari badiiy-pedagogik manbalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish orqali talabalarda kasbiy madaniyatning yuqori darajasini 27% ga oshirish va qoniqarsiz darajani 17% ga kamaytirish mumkinligini tasdiqladi.

7. FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 96 b.
2. Suxomlinskiy V.A. Yuragimni bolalarga beraman. – Toshkent: O'qituvchi, 1984. – 224 b.
3. Aytmatov Ch. Birinchi o'qituvchi. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2018. – 112 b.
4. Korchak Y. Bolalarni qanday sevish kerak. – Moskva: Pedagogika, 1991. – 160 b.
5. Yaqubov O. Diyonat. Roman. – Toshkent: Sharq, 2007. – 320 b.
6. Ushinskiy K.D. Inson tarbiya predmeti sifatida. Pedagogik antropologiya tajribasi. – Toshkent: Fan, 1988. – 280 b.
7. Muslimov N.A. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy shakllanishi va madaniyatini rivojlantirish. Monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015. – 210 b.